

Ціна 60 сот.

268281

Шов Б.

Цезар і Клеопатра.

ІСТОРІЯ.

З АНІЛ. МОВИ ПЕРЕКЛАВ

О. ПАШУК.

Галицька Накладня і друкарня
Якова Оренштайна в Коломиї.

Ruthenian Book-Store

850. Main Str.

Winnipeg.

CANADA.

В оправі коштує 80 сот.

Галицька Накладня
ЯКОВА ОРЕНШТАЙНА В КОЛОМІЇ.

Найдешевшим і найкористнійшим
є одна книжка (томик)

„Загальної бібліотеки“

Кожий є в стані за малі гроші набу-
вати собі сї прехороші томики і в сей
спосіб покласти основу все вартісної
домашньої бібліотеки.

В „Загальній бібліотеці“

друкують ся найзнаменитші твори най-
ліпших і найкрас. писателїв всіх націй.
Значнійший обем, великий друк, отже
для кожного ока виразний і здоровий,
добрий папір формату великої вісімки
суть додатними сторонами видавництва.

Деякі книжки

☞ **суть ілюстровані** ☜

і з вартісними літературними замітками

обясненнями і вступом.

Бернард Шов.

Цезар і Клеопатра.

ІСТОРІЯ.

З АНГЛ. МОВИ ПЕРЕКЛАВ

О. ПАШУК.

НБ ПНУС

268281

ГАЛИЦЬКА НАКЛАДНЯ
Якова Оренштайна в Коломії.

Rnthenian Book-Store
850. Main Str. Winnipeg
CANADA.

Р
37634

11

ОСОБИ:

ЦЕЗАР

КЛЕОПАТРА

ПТОЛЄМЕЙ, єї десятлітний брат

РУФІО, римський полководець

БРИТАНІК, секретар Цезара.

ПОТІН, опікун Птолемея

АХІЛЯС, полководець

ФТАТАТЕЕТА, двірська дама і мамка
Клеопатри

АПОЛЬОДОР, Сицілієць

БЕЛЬЗАНОР, начальник прибічної гвардії
Клеопатри

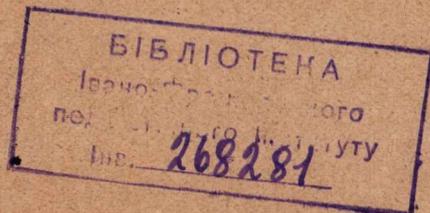
БЕЛЬ-АФРІС, сторож святині

ПЕРЗ, в прибічній гвардії Клеопатри

ЛЮЦІЙ СЕПТИМІЙ, требун

ХАРМІАН } улюблені невільниці
ІРАС } Клеопатри

ГАРФЯРКА

СТАРИЙ МУЗИКАНТ

ДВІРСЬКА ДАМА

ЖРЕЦЬ

НОСИЛЬНИКИ

Нубійські, римські і єгипетські воєнні
сторожі

Дружина і служба Клеопатри

Дружина Птолемея, римські вояки, не-
вільники, нарід.

МІСЦЕ ПОДІЇ: Єгипет.

Час: 48 і 47 р. п. Х.

Акт перший.

Ніч в місяці жовтні на сирийській грани-
ці Єгипту під кінець XXXIII династії в 706 р.
після римського числення, відтак після хресті-
янської рахуби — 48 р. п. Х. Ярке сяєво сріб-
ного огня, зоря місячної ночі, розпалюєть ся
на сході. Базхмаре небо і зьвізди — наші су-
часники, тільки девятнацять і пів столітя мо-
лодші: глядячи на них, не можна сього завва-
жати. Під ними два обридливі твори цивілізації:
замок і вояки. Замок — стара, низька сирий-
ська будівля з вибіленої глини — не така не-
форемна як замок букінгамський; а офіцери
на подвірю далеко культурніші від сучасних
англійських офіцирів — вони напр. не викопують
тіл своїх померших ворогів і не глумлять ся над
ними, як се робили Англіїці за часів Кромвеля
і Магді. Вони творять дві групи: одна напруж-
но слідить за грою свого начальника Бель-
занора, пятьдесять-літнього вояка, який, ки-
нувши свою спису на землю, коло коліна,
нахилив ся, граючи в кістки з молодим лука-
вим перським рекрутом: друга група товпить
ся коло івардійця, який що-тільки скінчив опо-
відати якусь неприличну анекдоту (вони ще й
досі в звичаю в англійських казармах); з сеї

анекдоти всі голосно сьміють ся. Їх близько дванацять в числі, всі вони дуже вродливі, молоді єгипетські гвардійці, прегарно узброєні, дуже мало схожі на Англіїців в тім розуміню, що вони ані раз не стидають ся своєї професіональної одежі і почувають ся в ній зовсім не зле; навпаки, вони всі троха честилюбні і незмірно войовничі, немовби навіть гордили ся своєю приналежністю до воєнної касти.

БЕЛЬЗАНОР се типовий ветеран, впертий і відважний; бистрий, спосібний і проворний там де потреба грубої сили; безпомічний і дитинний там де вона непотрібна; се хоробрий під офіцер, неспосібний єнерал, нужденний диктатор. При помочи особистих звязий, він займав би сі два останні обовязки також в сучасній європейській державі, і осягнувби повний успіх в першім. Властиво в сій хвилі він гідний співчутя в виду того, що Цезар пустошить його околиці. Не знаючи про се, він цілою душею потонув в грі з Персом, якого як чужинця вважає спосібним до всякого обману. Його підвладні, — по більшій части гарні молодці, яких зацікавлене грою і оповіданем подостатком з'ображує сі головні, житєві інтереси, які для них є доступні. Їх списи оперті о стіни або лежать коло них на землі. Кут замку творить трикутник, якого один бік творить фасада замку з входовими дверми, другий стіну з брамою. Оповідачі находять ся по стороні замку а грачі по противнім боці коло брами. Коло брами при стіні лежить спорий камінь, настільки високий, що стоячий на сторожі Нубієць, може станувши на нім, свобідно глядіти поверх стіни. Замок осьвічений смоло-

скипом застромленим в стіну. В міру того як сьміх довкола оповідача стихає, Перз, що клячить на землі, вигравши, згорає свою ставку з землі.

БЕЛЬЗАНОР. Клянусь на Апіса, Перзе, твої боги сприяють тобі.

ПЕРЗ, Спробуй ще раз, полководче, вдвоє або кінець.

БЕЛЬЗАНОР. Не хочу більше.

СТОРОЖА (*глядаючи через стіну*). Стій! Хто йде? (*Всі здригають ся, прислухуючись. Чужий голос відповідає з надвору*).

ГОЛОС. Післанець зі злими вістями.

БЕЛЬЗАНОР. (*кричить до сторожі*) Впусти його.

СТОРОЖА. (*впускає*) Підійди ближче о звістуне злих вістей!

БЕЛЬЗАНОР. (*ховаючи свої кістки, підіймає свій спис*) Приймім сього чоловіка з почестю... Він несе нам злі вісти. (*Гвардійці хапають свої списи і збирають ся коло брами, лишаючи перехід для новоприбувшого*).

ПЕРЗ. (*встаючи з землі*) Хиба злі вісти такі почесні?

БЕЛЬЗАНОР. О, Варваре, послухай моїх слів. В Єгипті післанця з добрима вістями приносять ся в жертву богам, на знак вдячності, але ані один бог не прийме крові післанця злих вістей. Коли ми маємо добрі вісти, то стараєм ся передавати їх устами найпідліїшого раба, якого тільки можемо найти Але злі вісти передають ся благородним молодцям, які бажа-

ють звернути на себе увагу. *(Оба прилучують ся до інших коло брами).*

СТОРОЖА. Увійди, о молодий полководче, і склони голову в домі королевої.

ГОЛОС. Иди намасти свій меч свинячим салом, о чорноскірий, бо Римляни ще до раня примусять тебе проковтнути його по саму рукоять. *(Властитель голоса, ясноволосий молодець, одітий на інший лад ніж твардйці, але не менше від них понуро, проходить сміючись через браму. Він троха перетріпаний в битві; його ліва рука перевязана, а рукав розірваний. У правій руці держить римський меч. Він гордо переходить через подвір'я, маючи Перза по правій руці, Бельзанора по лівій і сторожу, яка товпить ся ззаду).*

БЕЛЬЗАНОР. Хто ти, що важиш ся сьміяти ся в домі королеви Клеопатри і в лице Бельзанорови, начальникови єї сторожі.

ПОВОПРИБУВШИЙ. Я Бель-Афріс, потомок богів.

БЕЛЬЗАНОР *(врочисто)*. Здоров, брате!

ВСІ *(крім Перза)*. Здоров, брате!

ПЕРЗ. Вся сторожа королевої виводить свій рід від богів, о чужинце, крім мене. Я Перз і потомок многих королів.

БЕЛЬ-АФРІС *(до сторожі)*. Вітайте, братя. *(до Перза)* Вітай смертний.

БЕЛЬЗАНОР. Ти брав уділ в битві, Бель-Афрісе; ти перший між рицарами; ти не допустиш, аби служниці королевої знали твої висти скорійше від нас.

БЕЛЬ-АФРІС. Я не маю вистий, хиба тільки

се, що небавом переріжуть горло і нам і жінкам, і воякам, і всім.

ПЕРЗ *(до Бельзанора)*. Я вже тобі говорив се. СТОРОЖА *(прислухуючись)* Горе! горе!

БЕЛЬ-АФРІС *(кричить до нього)*. Успокій ся, успокій ся, Етіопе, судьба в руках богів, які помазали тебе чорною краскою. *(До Бельзанора)* Що тобі говорив сей смертний?

БЕЛЬЗАНОР. Він говорив що Римлянин Юлій Цезар, який висів на наші береги з горткою вояків, стане паном Єгипту. Він боїть ся римських вояків. *(Сторожа речеть ся з голосною погордою)* Хлопи сотворені лише на те, аби страшити ворони і ходити за пругом. Сини ковалів, мельників і кожемяків! А ми благородні потомки богів, що посвятили себе зброї.

ПЕРЗ. Бельзаноре, боги не завсігди прихильні своїм бідним своякам.

БЕЛЬЗАНОР. Хибаж ми гірші рабів Цезара. Коли кождей з нас стане проти них, один проти одного?

БЕЛЬ-АФРІС *(стаючи меж ними)*. Слухай, брате; коли на нас припаде з них тільки по одному то ми Єгиптяни, боги в порівнаню з ними.

СТОРОЖА *(родісно)*. Ага!

БЕЛЬ-АФРІС. Але сей Цезар не посилає вояка проти вояка; він кидає на тебе цілий легіон мов камінь з катапульти, там де ти найслабший; і сей легіон подібний до чоловіка з одною головою, з тисячу рук і без ніякої релігії. Я бив ся з ними і знаю.

БЕЛЬЗАНОР *(глумливо)*. Ти настрашив ся, брате? *(Сторожа заходить ся сьміхом, очі*

вояків яснійть з радости над бистроумністю свого полководця).

АЕЛЬ-АФРІС. Ні, брате, але мене побили. Вони може-бути були налякані, але рознесли нас як солому.

БЕЛЬЗАНОР. А хибаж ти не міг вмерти?

БЕЛЬ-АВРІС. Ні, се булоб занадто легко і недостойно потомка богів. Крім сього не було часу і всьо скінчило ся в одній хвилі. Вони напали як раз там де ми менше всього надіяли ся.

ВЕЛЬЗАНОР. Се тільки доказує, що Римляни боягузи.

БЕЛЬ-АФРІС. Вони мало дбають про се, сі Римляни; вони борються ся, щоби побідити. Достойність і честь війни є для них нічим.

ПЕРЗ. Роскажи нам про битву, як всьо було.

ВОЯКИ (*жадно обступають Бель-Афріса*) А нуно роскажи про битву!

БЕЛЯ-АФРІС. Знайтеж, що я рицар в сторожі храму Ра в Мемфісі, не служу ані Клеопатрі ані її братови Птолемеєви, тільки великим богам. Ми зробили день дороги, аби довідати ся від Птолемея, для чого він віддав свою сестру Клеопатру до Сирії, і як нам, Єгиптянам віднести ся до римського Помпея, який недавно прибув до наших берегів, розбитий Цезарем під Фарсалем. І що ми, думаєте, довідали ся? Се що Цезар в погоні за своїм ворогом і що Помпея полонив Птолемеї, який держить його голову на поготові, щоби подати її витязеві. (*Сензація серед вояків*). Ні, мало сього: ми дізнали ся, що Цезар вже при-

був і не встигли ми ще пройти половини дороги назад, як стрінули по дорозі мійську чернь, що бігла перед його легіонами, яким вона мала перешкодити висісти на беріг.

БЕЛЬЗАНОР. А ви сторожа храму, чому ви не відбили сих легіонів?

БЕЛЬ-АФРІС. Ми зробили всьо, що було в людських силах. Але нараз роздав ся гук труб, які звучили мов проклін чорної гори. Потім побачили ми як на нас насувала ся стіна щитів. Аджеж знаєте як беть ся серце, коли нападаєтє на укріплену стіну; але що би ви сказали, колиб ся укріплена стіна вдарила на вас?

ПЕРЗ (*тріумфуючи, що предсказав се*) Хибая не говорив вам сього?

БЕЛЬ-АФРІС. Коли стіна приблизила ся вона перемінила ся в ряди вояків — досить кремезних мущин, в скіряних туніках і нагрудниках. Кождий з них вдарив своїм списом; сей, що вдарив в мене, пробив мій щит, мов папірус — ось гляньте. (*Він вказує на свою перевязану руку.*) І пробив би мою шию колиб я не нагнув ся. Тоді вони подвоїли ряди і так само як зі списками, напали на нас з короткими мечами. Коли чоловік підходить до тебе близько з таким мечем, тут вже нічого не вдієш: воно занадто довге.

ПЕРЗ. І щож ти зловив?

БЕЛЬ-АФРІС. Стиснув зі всіх сил свій кулак і вдарив Римлянина в голову. Кінець кінцем він оказав ся все таки тільки смертним: упав оголомшений; а я взяв його меч і проколов його ним. (*Видобуває меч.*) Ось гляньте! Римський меч окривавлений римською кровю.

ВОЯКИ (*похвалюючи*). Прегарно! (*Вони беруть меч і передають його один другому, оглядаючи його з цікавістю*).

ПЕРЗ. А ваші вояки?

БЕЛЬ-АФРІС. Втікли. Розлетіли ся як барани.

БЕЛЬЗАНОР (*з лютю*). Тхірливі раби! Кинули потомків богів на заколене!

БЕЛЬ-АФРІС (*з ледяним спокоєм*). Потомки богів, брате, не стали дожидати аж їх заколять. Битва не удала ся сильному, за те втеча удала ся бистрійшому. Римляни, які не мають колесниць, післали цілу хмару їздців на здогін і повбивали много війська. Тоді головний вожд зібрав кільканацять потомків богів і став завзивати нас аби ми умерли в битві. Я сказав собі: далеко безпечнійше буде стояти ніж задихати ся в бігу і дістати мечем по хребті; так що я прилучив ся до полководця і зупинив ся. Тоді Римляни віднесли ся до нас з повною пошаною; бо ніхто не нападає на льва, коли ціле поле засіяне баранами, хиба тільки ради слави і упоєня битви, про що сі Римляни не мають понятя. Таким способом ми лишили ся між живими і я прийшов упередити вас, що будете мусіли отворити ваші брами Цезареви, бо його передня сторожа находиться ся не більше як на віддаленю одної години з відси і ані один Єгипетський вояк не лишив ся в живих між вами а його легіонами.

СТОРОЖА. Горе! Горе! (*Він кидає свій спис і втікає до замку*).

БЕЛЬЗАНОР. Прибийте його до дверей, скорійше. (*Вояки кидають ся за ним зі своїми*

списами, але він проворнійший від них). Тепер сі вісти перелетять по замку як огонь по збіжу.

БЕЛЬ-АФРІС. Як-би нам спасти жінки перед Римлянами?

БЕЛЬЗАНОР. Чому би нам не вбити їх?

ПЕРЗ. Тому, що нам прийшлоб ся кровю заплатити за деякі з них. Нехай їх ліпше Римляни убють; се буде дешевше.

БЕЛЬЗАНОР (*поражений його бистротою*). О хитрий! о зміє!

БЕЛЬ-АФРІС. А ваша королева?

БЕЛЬЗАНОР. Правда; ми повинні забрати Клеопатру.

БЕЛЬ-АФРІС. А ви не підждете на єї прикази?

БЕЛЬЗАНОР. Прикази? Шіснацятьлітньої дівчинки! Ні. В Мемфісі ви почитаете її королевою: тут — ми її ліпше знаємо. Я візьму її на сідло свого коня. Коли ми вояки, упрवादимо її далеко від Цезара, тоді нехай жерці, няньки та всі инші удають що вона королева і вкладають в єї уста свої прикази.

ПЕРЗ. Вислухай мене, Бельзаноре.

БЕЛЬЗАНОР. Говори, о хитрий над літа.

ПЕРЗ. Брат Клеопатри Птоломей провадить з нею війну. Продаймо йому її.

ВОЯКИ. О хитрий! О зміє!

БЕЛЬЗАНОР. Ми не сьміємо! Ми потомки богів; а Клеопатра походить від ріки Нілю і земля наших батьків не видасть ані одного зерна, коли Ніль не зросить її. Без дарів наших батьків ми жили би як пси.

ПЕРЗ. Се правда: сторожа королевої не може

жити на своїй платні. Але вислухайте мене
дальше, ви, свояки Озіріса.

ВОЯКИ. Говори, о хитрий! Слухайте змії!

ПЕРЗ. Чи не говорив я вам правди про Цеза-
ра тоді як ви думали, що я глузую собі з вас.

ВОЯКИ. Правда, правда.

БЕЛЬЗАНОР (*мимоволі годить ся*). Так твер-
дить Бель-Афріс.

ПЕРЗ. Послухайтеж іще про нього. Сей Цезар
великий amator жінок: він робить їх своїми
приятелями і дорадниками.

БЕЛЬЗАНОР. Фуй! Се правліне жінок буде за-
гибілю для Єгипту.

ПЕРЗ. Нехай се радше буде загибілю Риму! Це-
зар старієть ся; йому минула вже п'ятдесятка
і він зайнятий битвами та клопатами, Він занад-
то старий для молодих жінок; а старші за-
надто розумні, щоби приклоняти ся перед ним.
БЕЛЬ-АФРІС. Стережи ся, Перзе! Цезар близь-
ко, він може почути.

ПЕРЗ. Клеопатра не в іще жінкою а крім сьо-
го не розумна. Але вона вже затуманює
розум мушчин.

БЕЛЬЗАНОР. Так; се тому, що вона похо-
дить від Нілю і чорного kota святої білої кіт-
ки. Щож дальше?

ПЕРЗ. Продаймо її потайно Птолемеєви а по-
тім зголосимо ся до Цезара в характері добро-
вольців, які бажать скинути єї брата і спасти
нашу королеву, праправнучку Ніля!

ВОЯКИ. О змія!

ПЕРЗ. Він нас вислухає, коли ми прийдемо до

нього і опишемо її. Він побідить і убе єї бра-
та, і буде панувате в Єгипті разом з Клео-
патрою, його королевою, а ми будемо єї гвар-
дією.

ВОЯКИ. О найхитрійша зміє! О радосте О
розуме!

БЕЛЬ-АФРІС. Він зявить ся скорше, заки ти
скінчиш говорити, о краснорічивий!

БЕЛЬЗАНОР. Правда. (*Страшний крик на зам-
ку перериває його*) Скорійше: утеча вже за-
чала ся, стережіть дверей. (*Вояки кидають ся
до дверей і творають перед ними ланцух зі
своїх копій товпа жінок-послужниць; няньок
вибігає з замку. Ті що на переді, цофають ся
перед списками і кричать до задних, аби за-
держали ся. Голос Бельзанора заглушує єї
крики, він кричить до них*): Назад єй ви! На-
зад, нужденні корови!

ВОЯКИ. Назад, нужденні корови!

БЕЛЬЗАНОР. Висліть нам Фтататеету, головну
няньку королевої.

ЖІНКИ (*кричать до замку*). Фтататеета, Фта-
татеста, ходи сюди! Поговори з Бельзанором.

ОДНА З ЖІНОК. Поступіть ся назад. Ви мене
пхаєте на списи.

(*На порозі з'являєть ся висока, понура жінка
з лицем, вкритим сітю дрібних зморщин: у
неї старі, мудрі великі очі, костисті руки;
вона дуже висока ростом, дуже сильна.
Одягнена так як звичайно бувають прибрані
знатні особи в замку: сьміло підходить до
вояків.*)

ФТАТАТЕЕТА. Зробіть дорогу головній няньці королеви!

БЕЛЬЗАНОР. Фтататеето! Я Бельзанор, начальник королівської сторожі, потомок богів.

ФТАТАТЕЕТА (відповідаючи тим тим самим тоном що Бельзанор). Бельзаноре! Я Фтататеета, головна нянька королеви; а твої божеські предки вважали собі честю бути з'ображеними на пірамідах королів, котрим служили мої батьки.

(Жінки триумфуючи сьміють ся).

БЕЛЬЗАНОР (з суворою злобою). Фтататеето, дочко довгоязикого, косоокого хамелеона, Римляни недалеко. (Крик страху вириваєть ся з уст жінок: вони кинулиб ся втікати, колиб не копії). Навіть потомки богів не в силі відвідперти їх, тому що у кожного з них по сім рук а в кожній руці по сім копій. Кров у їх жилах кипить мов ртуть: жінки їх стають матір'ями по трох годинах а на другий день їх вбивають і з'їдають.

(Крик страху серед жінок. Фтататеета з гордою для них та глузуючи собі з вояків, пробираєть ся крізь товпу і сьміло наступає на списи).

ФТАТАТЕЕТА. Так біжіть і спасайте ся, боязливі сини дешевих, глиняних богів, яких продають купцям риби; лишіть нас, ми самі дамо собі раду.

БЕЛЬЗАНОР. Не скорше аж сповнимо наш приказ о людска потворо. Випроведи нам королеву Клеопатру а тоді ступай куда хочеш.

ФТАТАТЕЕТА (сьмієть ся глужливо). Тепер

я знаю, чому боги вирвали її з наших рук. (Вояки здрігають ся і глядять один на другого). Так знайже, глупий рицаре, що королева ще по заході сонця десь щезла.

БЕЛЬЗАНОР (лютий). Відьмо! ти її спрятала, аби продати її Цезареви або єї братови. (Він хапає її за ліву руку і воліче при помочи інших вояків на середину подвіря, де її кидають на коліна, а він винимає величезний ніж). Де вона? Де вона? або...

(Він грозить, що перереже її горло).

ФТАТАТЕЕТА (дико). Діткни ся мене, собако а Ніль не зросить ваших піль через сімдесять сім літ голоду.

БЕЛЬЗАНОР (наляканий але рішучо). Я буду приносити жертви, я заплачу. Або стій! (До Перза) Ти, хитрий; земля твоїх батьків лежить далеко від Нілю. Убий її!

ПЕРЗ (грозить її ножем). В Перзії один тільки бог; але він любить кров старих жінок. Де Клеопатра?

ФТАТАТЕЕТА. Перзе, клянусь на жите Озіріса, я не знаю. Я посварила на неї за се, що вона розбалакуючи зі святими кітками і обношуючи їх на руках, стягнула на нас тяжкі дні. Я сказала її, що її лишать тут саму, за кару за непослух, коли прийдуть Римляни. А тепер і нема — вона втікла — сховала ся. Я говорю правду. Беру Озіріса на сьвідка!

ЖІНКИ (потверджуючи). Вона говорить правду Бельзаноре.

БЕЛЬЗАНОР. Ти настрашила дівчину: вона

БІБЛІОТЕКА
Івано-Франківського
педагогічного Інституту
№ 268281

сховала ся. Шукайте — скорше — до замку!
Обшукайте всі кути.

(Вояки, на чолі з Бельзанором, протискають ся у замок крізь утікаючу товпу жінок, які спасають ся до брами замку).

ФТАТАТЕЕТА *(кричить)*. Святотатство! Муштини в кімнатах королеви! Свято.... *(Голос її завмирає, бо Перз підносить ніж до її горла).*

БЕЛЬ-АФРІС *(кладучи руку на ліве плече Фтататеети)*. Зажди хвильку, Перзе. *(Многочучо до Фтататеети)*. Стара, твої боги сплять або пішли на лови, а меч при твоїм горлі. Веди нас туди, де схована королева і будеш жити.

ФТАТАТЕЕТА *(згiрдно)*. Хто зупинить меч в руках дурня, коли великі боги його в них вложили. Вислухайте мене, ви нерозумні молодці. Клеопатра боїть ся мене, але Римлян боїть ся вона ще більше. В її очах є тільки одна більша сила, ніж гнів королівської няньки і жорстокість Цезара; се сила Сфінкса, який сидить в пустині і стереже дороги до моря. Всьо, що вона хоче переказати йому, вона шепче на вухо святим кіткам; а в день своїх уродин вона приносить йому жертви і прибирає його цвітами маку. Ідїть отже на пустиню і шукайте Клеопатру в тіні Сфінкса; і ви відповідаєте своїми головами за неї.

БЕЛЬ-АФРІС *(до Перза)*. Чи можемо сьому повірити, о хитрий?

ПЕРЗ. Яким шляхом йдуть Римляни?

БЕЛЬ-АФРІС. Через пустиню, від моря, попри того самого Сфінкса.

ПЕРЗ. О сестро облуди! О вхідний язиче! Ти придумала сю байку на те, аби ми оба вибрали ся на пустиню і згинули від римських спис. *(Підіймає ніж).*

ФТАТАТЕЕТА. Не від тебе, молодче. *(Вона хапає його за ногу і втікає, нагинаючись, здовж стіни замку і щезає в темряві за його рогом. Перз падає. Бель-Афріс аж качаєть ся з сьміху. Вояки вибігають з замку з Бельзанором і товпою дівчат; більша часть з них з клунками в руках).*

ПЕРЗ. Найшли ви Клеопатру?

БЕЛЬЗАНОР. Вона щезла. Ми обшукали всі кути.

НАЙБІЛЬШИЙ ВОЯК *(з'являєть ся в дверях замку)*. Горе! Горе! Ратуйте ся!

БЕЛЬЗАНОР. Що стало ся?

НУБІЄЦЬ. Свята, біла кітка пропала.

ВСІ. Горе! горе! *(Загальна паніка. Всі втікають з криком страху. Смолоскип падає і під час утечі гасне. Темнота. Крик утікаючих втихає. Мертва тишина. Вижданє. Потім темнота і тишина переходять поступенно в срібну мрак і дивні звуки. Се вітер грає на арфі Мемнона, при сході місяця. Повний місяць підіймаєть ся над пустинею; відкриваєть ся широкий горизонт, затемнюваний величезною постатю, яка невагом серед моря світла, показуєть ся яко Сфінкс, що відпочиває на пісках. Стає що раз яснійше і нарешті можна розпізнати отворені очі дивовижа, яке просто глядить перед себе і в гору в безперивнім, спокійнім чуванні; яркіш пляма між його величезними лапами показуєть ся цілим*

снопом червоного маку, на яким непорушно спочиває дівчина; її шовкова одіж легко і рівномірно колиється на грудях від віддиху чоловіка, який спить міцним сном без сонних привидів і її заплетене волосся вилискуєть ся в лучах місяця, немов крило птиці. Нараз невиразно долітає здалека страшний звук — може бути, що се голос Мінотавра, притишений великим віддаленем, — і музика Мемнона втихає. Мовчанка, потім кілька далеких високих звуків труби. Потім знов мовчанка. Відтак з півдня з'являєть ся, прокрадаючись чоловік, очарований тайною ночі, весь захоплений подивом; він зупиняєть ся, весь в думках, напроти лівого боку Сфінкса, якого груди разом з його хребтом закриті перед ним величезними плечами).

ЧОЛОВІК. Здоров був, Сфінксе; Юлій Цезар поздоровляє тебе. Я сходив багато країв, глядаючи за тою втраченою країною, з якої мене прогнано при народженю в сей світ та за людьми подібними до мене. Я найшов стада і пасовиска, людей і міста, але на найшов другого Цазаря, не найшов воздуха мені рідного, не найшов чоловіка близького мені духом, ні одного хтоб зробив мою денну працю і передумав мої нічні думи. Ось там в сїм маленькім світї, я займаю таке самє високе місце як і ти Сфінксе, в сїй величезній пустинї; тільки я подорожую а ти є непоколебимий; я працюю і мрію, а ти сторожиш і ждеш; я гляджу в гору і світло сьліпить мої очі гляджу в низ і затоплюю ся в темряві, оглядаю ся кругом і буваю осліплюваний, а твої очі завсїгди глядять просто по сей бік світла,

— там, де втрачений край. — вітчина, звідки ми прийшли і Сфінксе, ти і я чужі людському родови, але не чужі самим собі; хибаж я не знав сього місця і тебе від першого дня, як зобачив його світло? Рим — се сон божевільного, а се — моя дійсність. Твої звідняні світила я бачив з далека в Галїї, в Британїї, Іспанїї і Месалїї, вони передавали знаки про якісь великі тайни якомусь вічному сторожеви в низу, якого місця я не міг ніколи віднайти. І ось нарешті їх сторож — праобраз вічного і безсмертного в моїм житю, мовчазний, повний дум, одинокий серед срібної пустинї. Сфінксе! Сфінксе! Я вибирав ся нічу на гори, щоби почути в віддалї тайні кроки вітрів, що гонять твої піски у заказанїй забаві — наші невидимі діти, о Сфінксе! Моя дорога сюди се дорога судьби, бо я сей, чий генїй ти олицетворяєш; пів-звїр, пів-жінка і пів-бог і не має в мені нічого людського. Чи відгадав я твою загадку, Сфінксе?

ДІВЧИНА (проснувши ся, виглядає осторожно зі свого гнізда на того, що говорить). Старий пане!

ЦЕЗАР (сильно здригаєть ся і хапає за меч). Безсмертні боги!

ДІВЧИНА. Старий пане не втікай.

ЦЕЗАР (здивований). „Старий пане, не втікай!!!“ І се Юлієви Цезареви!

ДІВЧИНА (настійчиво). Старий пане!

ЦЕЗАР. Сфінксе! Ти занадто великої думки що до своїх літ. Я молодший від тебе, хоч твій голос се поки що тільки голос дівчини.

ДІВЧИНА. Вилазь сюда скорійше, а то Римляни прийдуть і з'їдять тебе.

ЦЕЗАР (*вибігає вперед з поза плечий Сфінкса і завважує її*) Дитина на його грудях! Боже-ська дитина!

ДІВЧИНА. Влізай скорійше. Зайди з боку і перелізь довкола.

ЦЕЗАР (*здивовано*). Хто ти?

ДІВЧИНА. Клеопатра, королева Єгипту.

ЦЕЗАР. Королева Циганів, хочеш певно сказати?

КЛЕОПАТРА. Ти не повинен бути нечемним зі мною а то Сфінкс дозволить Римлянам тебе з'їсти. Вилізай, тут дуже безпечно.

ЦЕЗАР (*про себе*). Що за сон! Який дивний сон! Колиб тільки не проснути ся мені а покору десять сьвітів в нагороду, коли побачу сей сон до кінця. (*Він вилізав на бік Сфінкса і небавом з'являєть ся на його педесталі, обнявши праве рамя*).

КЛЕОПАТРА. Осторожно. Ось так, Тепер сідай; ось тут його друга лапа. (*Вона усаджуєть ся вигіднійше на його лівій лапі*). Він дуже сильний і буде нас охороняти, але — (*дрожачи і немов нарікаючи на самоту*) він не звертає на мене уваги і не хоче забавляти мене. Я тішу ся що ти прийшов. Мені було дуже скучно. Чи не здивав ти де білої кітки?

ЦЕЗАР (*помало сїдаючи на праву лапу в найбільшій здивованю*) Або ти може загубила кітку?

КЛЕОПАТРА. Так: сьвяту, білу кітку? хиба се не страшно? Я притащила її сюда, аби принести в жертву Сфінксови; але на силу ми вийшли з міста, як якась чорна кітка прикли-

кала її, і вона вирвала ся з моїх рук і втікла до неї Як тобі здаєть ся, не могла ся чорна кітка бути моєю прапрапрабабкою?

ЦЕЗАР (*дивлячись на неї здивовано*). Твою прапрапрабабкою? Розумієть ся, чомужби ні? Ніщо мене не здивує в сю дивну ніч.

КЛЕОПАТРА. Мені здаєть ся, що се таки так. Прабабка моєї прабабки була чорним котом сьвятої Білої Кітки; а Ніль зробив її своєю семою жінкою. Ось чому моє волося таке хвилясте. І я завсїгди хочу, аби всьо було по моїй волі, чи бажають сього боги чи ні: се тому, що в їх жилах тече вода Нілю.

ЦЕЗАР. Щож ти тут робиш сею пізною порою? Чи ти може тут жиєш?

КЛЕОПАТРА. Розумієть ся, що ні; я — королева, і я буду жити в замку в Александрії, коли убу свого брата, який вигнав мене з нього. Коли я виросту, я буду робити тільки се, що хочу Мені можна буде отроювати рабів і глядіти як вони корчать ся в судорогах і переконувати Фтататеету, що її кинуть в огнену піч.

ЦЕЗАР. Гм! А тепер чому ти не в дома і не в жінку?

КЛЕОПАТРА. Тому, що прийдуть Римляни і з'їдять нас всіх. Адже ти також не дома і не в ліжку.

ЦЕЗАР (*переконуючо*). Ні, я — дома. Я живу в палаті; і в тій хвилі я також в палаті. міцно сплю і бачу сон. Чи думаєш може, що я вважаю тебе дійсністю, тебе маленьку дивну чарівницю-мрію?

КЛЕОПАТРА (*сьміючись і нахиляючись до нього*).

го довірливо). Ти сьмішний, старий пане. Ти подобаєш ся мені.

ЦЕЗАР. О, се псує сон. Чому ти не уявляєш собі мене молодим?

КЛЕОПАТРА. Я дуже хотілаби сього, але думаю, що тоді я більше боялаб ся тебе. Я люблю мушин, особливо молодих мушин, з круглими, сильними руками, але я боюся їх. Ти старий і досить худий і слухай але в тебе приємний голос; крім сього я люблю мати когось коло себе, щоб порозмовляти; потім мені здаєть ся, що ти троха не при розумі. Може бути, що се місяць так ділає на тебе, що ти розмовляєш так гупо з самим собою.

ЦЕЗАР. Як! Ти чула се? так? Я молив ся до великого Сфінкса.

КЛЕОПАТРА. Але се не великий Сфінкс.

ЦЕЗАР (дуже розчарований, глядячи в гору на статую). Що?

КЛЕОПАТРА. Се тільки мале маленьке котятко Сфінкс. Адажеж великий Сфінкс такий великий Сфінкс такий величезний, що цілий храм містить ся між його лапами. Се мій маленький, улюблений Сфінкс. Скажи мені: як ти думаєш: чи є у Римлян чародії, які моглиб забрати нас від Сфінкса чарами?

ЦЕЗАР. Як! Хиба ти боїш ся Римлян?

КЛЕОПАТРА (дуже серіозно). О, вони би з'їли нас, колиб ми дістали ся в їх руки. Вони варвари. Їх вожда зовуть Юлієм Цезарем. Його батько був тигром, а матірю — горіюча гора; а його ніс подібний до слоневої труби. (Цезар мимоволі потирає свій ніс) Вони всі мають

довгі носи, зуби зі слоневої кости і маленькі хвостики і по сім рук, а в кожій по сто стріл і живлять ся людським мясом.

ЦЕЗАР. Чи хотілаб ти аби я показав тобі дійсного Римлянина?

КЛЕОПАТРА (настрашена). Ні. Ти страшиш мене.

ЦЕЗАР. Не бійся: адже се тільки сон.

КЛЕОПАТРА (живо). Се не сон! Се не сон! Глянь! глянь! (Вона виймає шпильку з волося і коле його кілька разів в руку).

ЦЕЗАР. Ай! Лиши се! (Гнівно). Як сьмієш?

КЛЕОПАТРА (змішана). Ти сказав, що спиш і бачиш сон (хлипаючи). А я тільки хотіла показати тобі...

ЦЕЗАР (ніжно). Ну, ну: не плач. Королева не повинна плакати. (Він тре собі руку, дивуючись, що відчуває дійсно біль). Так я не сплю? (Він вдаряє по Сфінксі рукою, щоби переконати ся про його твердість. Він показуєть ся так реальним, що Цезар зачинає страхати ся і говорить помішано) Так, я... (в панічнім страхі) ні! неможливо! адже се божевіле! (Несамовито) Назад у табір, у табір! (Він стає, щоби зіскочити з педестала).

КЛЕОПАТРА (обіймаючи його в страху руками). Ні, не кидай мене. Ні, ні, ні: не відходи. Я бою ся Римлян.

ЦЕЗАР (переконуючись помало, що він дійсно не спить) Клеопатро, чи бачиш виразно мое лице?

КЛЕПАТРА. Так, воно таке бліде при сьвітлі місяця.

ЦЕЗАР. Чи ти певна сього, що се від місячного світла я видаю ся білїйшим від Єгиптянина? (*Суворо*) Ти не вважала, що в мене таки доволї довгий ніс?

КЛЕОПАТРА (*відсуваючись від нього немов спаралїжована опанованим нею страшним підозрінєм*). О!

ЦЕЗАР. Се римський ніс, Клеопатро!

КЛЕОПАТРА. Ай! (*Вона зіскакує з проразливим криком, ховаєть ся за лїве рамя Сфінкса зіскакує на пісок і падає на колїна, кричучи божевільно*). Перекуси його на половину Сфінксе! Перекуси його на половину! Я хотїла принести тобі в жертву білу кітку, дійсно, я хотїла... я... (*Цезар зісовгуєть ся з підніжа Сфінкса, і доторкаєть ся єї рамени*). Ах! (*Вона закриває голову руками*).

ЦЕЗАР. Клеопатро, чи навчити тебе як перешкодити Цезареви, щоби він не з'їв тебе?

КЛЕОПАТРА (*лестячись до нього, жалїсно*). О так, так. Я украду дорогоцінності Фтата-теети і віддам тобі їх. Я прикажу Нілеви два рази до року наводнювати твої поля.

ЦЕЗАР. Успокий ся, успокий ся, моя дитино. Твої боги боять ся Римлян; бачиш Сфінкс не може вкусити мене і не може перешкодити мені занести тебе до Юлія Цезара.

КЛЕОПАТРА. Ти сього не зробиш! Ти сказав, що не зробиш!

ЦЕЗАР. Цезар ніколи не їсть жінок.

КЛЕОПАТРА (*всказує радїсно*). Що?

ЦЕЗАР (*значучо*). Але він їсть дівчата. (*вона знов здрігаєть ся*) і кітки. Ти нерозумна, маленька дівчинка і походиш від чорного кота.

Ти є заразом дівчинкою і кіткою.

КЛЕОПАТРА (*дрожачи*) І він з'їсть мене?

ЦЕЗАР. Так: коли тільки не переконаєш його, що ти є жінкою.

КЛЕОПАТРА. Ти мусиш привести чародїя, який би зробив з мене жінку. Ти не чародїй?

ЦЕЗАР. Можливо. Але на се треба буде багато часу, а в сю ніч ти мусиш лице в лице стати перед Цезарем, в замку твоїх батьків.

КЛЕОПАТРА. Ні, ні, я бою ся.

ЦЕЗАР. Хоч як великий страх панувавби в твоїй душі, хоч як страшним видавав би ся тобі Цезар, — ти мусиш стрїнути ся з ним як хобра жінка і як велика королева; і ти не повинна відчувати страху. Коли твоя рука здригнеть ся, коли твій голос задрожить, тоді — ти пропала! (*Вона стогне*). Але коли йому видасть ся, що ти є достойною панувати, він посадить тебе на престолї разом з собою і зробить тебе дійсною королевою Єгипту.

КЛЕОПАТРА (*в розпуці*). Ні, він пізнає що ми хочемо його ошукати.

ЦЕЗАР (*троха сумно*). Його легко ошукують жінки. Їх очі осліплюють його і він їх бачить не такими, якими вони є дійсно але такими, якими йому хочеть ся їх бачити.

КЛЕОПАТРА (*з надїєю*). Так ми ошукаймо його. Я надягну одїж Фтата-теети і він возьме мене за стару бабу.

ЦЕЗАР. Коли се зробиш, він проковтне тебе.

КЛЕОПАТРА. То я дам йому пиріг з магїчним опалем і сімома волосками білої кітки і...

ЦЕЗАР (*різко*). Ба! Ти дурненька мала. Він

з'їсть твій пиріг і тебе також. (З погордою відвертаєть ся від неї).

КЛЕОПАТРА (біжить за ним і чіпляєть ся його). О, змилосоуди ся наді мною! Я зроблю всьо, що мені прикажеш. Я буду доброю. Я буду твоєю слугою. (Знов роздаєть ся страшний, ревучий звук по пустині, але сим разом ближше. Се букціна, римська, боева труба).

ЦЕЗАР. Слухай!

КЛЕОПАТРА. Що се?

ЦЕЗАР. Голос Цезаря.

КЛЕОПАТРА (хапаючи його за руку). Втікаймо! Ходім! О ходім!

ЦЕЗАР. Ти зі мною безпечна доки не сядеш на своїм троні, щоби привитати Цезаря. Тепер веди мене до замку.

КЛЕОПАТРА. (Тішучись, що буде могла відійти з відси) Так, ходім з відси, ходім! (Знов звук букціни). О ходім, ходім, ходім: боги гнівають ся. Хиба не чуєш як дροжить земля.

ЦЕЗАР. Се кроки легіонів Цезаря.

КЛЕОПАТРА. (тягнуци его назад). Сюди! скорійше! А по дорозі відшукаємо білу кітку. Се вона перемінила тебе в Римлянина.

ЦЕЗАР. О непоправна! непоправна! проч з відси! (Він йде за нею, букціна звучить що-раз сильнійше тоді, як вони прокрадають ся через пустиню. Місячне світло меркне, знов чорнієть ся лінія горизонту, на тлі неба одинокою плямою вирізуєть ся предивна силветка Сфінкса. Саме небо щезає в темряві, аж на рещті відблеск далекого смолоскипа осьвічує величезні, єгипетські колюми, які піддержують дах величезного коритара. На далекім

кінці сього коритра з'являєть ся невільник Нубіець, який несе смолоскип. Цезар, якого все ще веде Клеопатра, йде за ним. Вони йдуть коритарем. Цезар окидує скорим поглядом дивну архитектуру, тіни колюми між якими виділюють ся статуї людей з крилами і головами яструбів, які без шуму уступають перед смолоскипом і великі кітки з чорного мармуру, які виглядають зі всіх кутів. Дальше стіна заломлюєть ся в бік і творить широку поперечну салю в якій Цезар завважує трон, а за ним двері. По обох боках престола взносять ся стрійні колюми зі свічниками.

ЦЕЗАР. Що се за місце?

КЛЕОПАТРА. Тут я сиджу на троні, коли мені позволять прибрати ся в корону і святочну одіж. (Невільник осьвічує смолоскипом трон).

ЦЕЗАР. Прикажи невільникови позасьвічувати свічники.

КЛЕОПАТРА (несміло). Думаєш, що мені можна?

ЦЕЗАР. Розумієть ся, аджеж ти королева. (Вона вагаєть ся). Ну, приказуй!

КЛЕОПАТРА (несміло до невільника). Запали мені свічники.

ФТАТАТЕЕТА (яка нараз з'являєть ся з поза трону) Стій! (Невільник стає. Вона звертаєть ся сердито до Клеопатри, яка дροжить, немов дитина, що провинила ся). Хто се з тобою? І як ти сміла приказувати запалювати свічники без мого позволеня? (Клеопатра онімла зі страху).

ЦЕЗАР. Хто се?

КЛЕОПАТРА. Фтататеета.

НБ ПНУС

268281

ФТАТАТЕЕТА (*визиваючо*). Головна нянька...
ЦЕЗАР (*перебиваючи остро*). Я говорю з королевою. Мовчи! (*До Клеопатри*) Так-то твої слуги знають своє місце? Прожени її; а ти (*до невільника*) роби, як приказала королева. (*Невільник запалює свічки. Тимчасом Клеопатра стоїть несміла, болячись Фтататеети*). Ти королева, прожени її.

КЛЕОПАТРА (*лагідно*). Фтататеето, моя дорога; ти мусиш відійти на хвилю.

ЦЕЗАР. Алеж ти не приказувш її ти просиш. Ти не є королевою і тебе з'їдять. Прощай! (*Він відвертає ся, щоб відійти*).

КЛЕОПАТРА (*чіпаючись його*). Ні, ні, не кидай мене.

ЦЕЗАР. Римлянин не може оставати ся з королевою, яка боїть ся своїх невільників.

КЛЕОПАТРА. Я не бою ся. Дійсно, не бою ся.

ФТАТАТЕЕТА. Зобачимо, хто тут кого боїть ся! (*Грозить*) Клеопатро!

ЦЕЗАР. На коліна, жінко: хіба я також дитина, що ти сьмієш жартувати зі мною? (*Він показує на поміст у стіп Клеопатри, Фтататеета, в часті налякана, в часті озлоблена вагаєть ся. Цезар звертаєть ся до Нубійця*). Невільник! (*Нубієць підходить до нього*). Чи потрапиш відрубати голову? (*Нубієць хитає головою. Цезар подає йому свій меч і звертає ся знов до Фтататеети, повторяючи свій жест*). Чи надумала ся та, пані?

(*Фтататеета, знищена, западає на коліна перед Клеопатрою, яка на силу вірить своїм очам*).

ФТАТАТЕЕТА (*охрипло*) О, королево, не забудь рабині твоєї в дні твоєї могутости!

КЛЕОПАТРА. Йди! Ступай! Забирай ся звідси! (*Фтататеета встає з опущеною головою і звертаєть ся до дверей. Клеопатра пристрасно слідить за її покірністю майже бє в долоні дрозжачими руками. Нагло кричить*): Подайте мені що, нехай набю її! (*Вона хапає за скіру змії з трону і кидаєть ся за Фтататеетою, розмахуючи нею, мов батогом у воздуху. Цезар кидаєть ся за нею і йому удаєть ся піймати її і задержати, доки не щезне Фтататеета*).

ЦЕЗАР. Ти драпаєш, кітко!

КЛЕОПАТРА (*вириваючись від нього*). Я хочу набити кого-будь. Я набю його. (*Вона кидаєть ся на невільника*) Ось так, так, так! (*Невільник втікає коритарем і щезає. Вона відкидує скіру змії на ступні трону, махає руками і кричить*). Я, справжня королева, нарешті. Справжня, справжня королева. Королева Клеопатра! (*Цезар задумчиво покивує головою. Перевага сеї переміни видаєть ся йому сумнівною з точки погляду суспільного добробуту Єгипту. Вона звертаєть ся до нього і глядить на нього в екстазі. Потім зіскакує зі ступнів підбігає до нього, обіймає його радісно викрикуючи*.) О, я люблю тебе за се, що ти зробив мене королевою.

ЦЕЗАР. Але королеви люблять тільки королів.

КЛЕОПАТРА. Я зроблю всіх мушчин, яких полюблю королями. Я зроблю тебе королем. Я буду мати багато молодих королів з круглими сильними руками; а коли вони мені надіодять,

я скажу їх повбивати, а ти завсїгди лишиш ся моїм королем; моїм добрим, милим, розумним, гарним, старим королем.

ЦЕЗАР. О мої зморщкі! Мої зморщкі... І мое дитяче серце! Ти будеш найнебезпечнїйшою побїдою Цезара.

КЛЕОПАТРА (*здивовано*). Цезар! Я забула про Цезаря. (*Боязко*) Ти йому скажеш, що я є королевою, не правда? Справжньою королевою. Слухай. (*Лестячись коло нього*). Втїчим з відси і сховаймо ся аж відїде Цезар.

ЦЕЗАР. Коли ти боїш ся Цезаря то ти не є справжньою королевою, і колиб ти навіть сховала ся під піраміду, він підїшовби просто до неї і підніс її одною рукою. І тоді! (*Він порушує щоками*).

КЛЕОПАТРА (*дрожачи*) Ой!

ЦЕЗАР. Зваж тїльки настрашити ся! (*Знов роздаєть ся у віддалї звук букціни. Вона стогне зі страху. Цезар любуєть ся сим, і викрикує*): ага! (*Він приближаєть ся до трону Клеопатри*). Ходи! Сядь на своїм місці. (*Він бере її за руку і підводить до трону. Вона занадто прибита, щоб могла говорити*) Гей! Сюди! Тетатоша! Як ти прикликуєш своїх невільників?

КЛЕОПАТРА (*сумно, сїдаючи на трон, пригортаєть ся до нього, дрожучи. Він вдаряє в долонї. Фтататеета вертаєть ся*).

ЦЕЗАР. Принеси одїж королевої, єї корону, прилич єї служниці і одягніть її!

КЛЕОПАТРА (*живо — троха прийшовши до себе*). Так, корону, Фтататеето. Я приберу ся в корону.

НБ ПНУС

268281